

רמזים וענינים

'ומאי עינוותנותיה דרבי אבהו, דאמרה לה דביתהו דאמוריה... ומאי נפקא ליך מינה, מיני ומיניה יתקלס עילאה' —
'... וגם במלאכת המשכן שכל עבודתם היתה לכבוד שמים כדי שתשרה שכינה בישראל, ובוזה נתחברו לבם, כי השכינה לא היתה שורה אף כשנחסר יתד אחד, ולכן לא היו יכולים להתגאות אחד על חברו כלל, אף עושה הארון נגד עושה יתדות החצר, כמאמר הגמרא מה איכפת לך, מיני ומיניה יתקלס עלאה...'. (מתוך מי השלוח — ריש ויקהל)

אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד

כי דוד זו מידתו: מלכות — דלית ליה מגרמיה כלום. והישיבה בעזרה אין שלימות בעצמו כלל רק תוספת הכנעה, והיינו דבקרא גופיה דוישב לפני ה' כתיב: מי אני... כי הביאתני עד הלם, אבל לאחר, הישיבה בעזרה שחושב שהוא שלם בעבודה, הוא חסרון.
וזה כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם — היפך יהיו בעיניך כחדשים, שחושב שמוחזקת אצלו הקדושה, ודבר זה גורם: ועשיתם פסל...]. (מכת"ק הגאון בעל אבני נזר, 'נאות דשא' ח"א עמ' פא)

שיטות חכמים

'אמר רב פפא: הילכך נימרינהו לכולהו' — כבר ציין כאן הגאון רבי עקיבא איגר שלשה מקומות נוספים בהם רב פפא הכריע לצאת ידי הדעות השונות, ולעשות כדברי כולם. ויש לציין מקום נוסף, בחולין מו.

יש לציין עוד כמה מקומות שדנו על נוסח ברכות ותפילות, ורב פפא קבע לצרף את הנוסחאות כולן, כמו ב'מודים דרבנן' שבסוגיתנו:

ברכות נט. — בנוסח ברכת ראית הקשת;

שם בעמוד ב — חתימת ברכת ירידת גשמים;

שם ס: — חתימת ברכת 'אשר יצר';

מגילה כא: — חתימת הברכה שלאחר קריאת המגילה.

וכיוצא בזה בברכות יא: לגרסת הרא"ש והרי"ף שם, נחלקו על נוסח ברכת התורה, וסיים רב פפא לומר את כולן. [בכל המקומות הללו נפסקה ההלכה כדברי רב פפא. שאלו ואלו דברי אלקים חיים, חיים הם למוציאיהם, 'למוציאיהם בפה'].

כיוצא בזה מצינו בדורות מאוחרים, מנהגים רבים בעניני נוסח ובשאר ענינים, הבנויים על עקרון זה, לצאת ידי כל הדעות. (ראה על כך בספר 'מנהגי ישראל' ח"א פרק ג).

דף מא

'מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה' — מה שנהגו לדלג בקריאה בתענית ציבור, יש אומרים מפני הוא ענין אחד ומותר לדלג בו, כמו שאמרו בסמוך (עפ"י מאירי. וכן הביא המשנ"ב קמד סק"ד). ויש אומרים

לפי שהדילוג נעשה בין גברא לגברא, לכך אין לחוש. (עפ"י ראבי"ה תקפו. וכן כתב הפרי-מגדים (קמד, א בא"א), ומשמע שאפילו בשני ענינים מותר לדלג בין גברא לגברא. ובשער הציון (ג) תמה מגין לפמ"ג זאת. ונראה שמקור דבריו בראבי"ה (ומובא בתרומת הדשן כ), שגם הוא מדבר בשני ענינים).

ועד כמה מדלגין עד כדי שלא יפסוק התורגמן... ואין מדלגין מנביא לנביא' — כתבו הפוסקים, כיון שההפטרות שלנו כתובות בקונטרסים נפרדים או בחומשים, הלא אפשר לסמן מראש ולמצוא במהרה את הפסוקים הנדרשים, ללא שהות הציבור, ומטעם זה מותר לדלג אפילו מנביא לנביא והפסוקים רחוקים זה מזה ביותר. (עפ"י תרומת הדשן כ; פרי מגדים, ומובא במשנה ברורה קמד סק"ו). משמע בפרי מגדים שהטעם שאין לדלג מנביא לנביא הוא משום שהייה שבינתים, ובוה פירש (ע' במ"ז) מדוע בתרי עשר מדלגין, מפני שהם ספרים קטנים ואין שם שהייה, הלכך כשאינו שווה כלום אין חשש לטירוף. ובתרומת הדשן כתב שגם אם נפרש כרש"י שאין מדלגין מנביא לנביא משום טירוף, אפשר שחשש זה קיים רק בזמן שמתרגמים, אבל כשאין מתרגמים אין חשש טירוף, הלכך במקומות שנהגו לדלג בהפטרה, אין לבטל מנהגם.

ובנביא של שנים עשר מדלגין, ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו' — אין הכוונה לדלג מהסוף לתחילת הספר ממש, שהרי בהפסק כזה אפילו מתחילתו לסופו אסור, אלא הכוונה מסופו לצד תחילתו, אפילו בסמיכות פרשיות. (תוס' יומא ע. פוסקים — או"ח קמד). ונחלקו הפוסקים האם הדברים מוסבים רק על תרי-עשר או אף על נביא אחד, אין לדלג בו למפרע. (ע' כסף משנה, פר"ח, מג"א ופמ"ג ועוד — קמד, א. ולכאורה יש להוכיח שמותר, מקריאת המלך שחזר לפרשת המלך (ע' במשנה להלן בסמוך וברש"י). ואמנם, לרמב"ם היתה גרסה אחרת במשנה, ולשיטתו קורא על הסדר ולא למפרע — ע' בהל' תגיגה ג, ד ובכס"מ).

'קורא על פה' — התוס'—ישנים (ביומא. וע' גם בתורא"ש כאן) כתבו כמה הסברים לכך שהותר לו לקרוא בעל פה דברים שבכתב; אם מפני כבוד הציבור לא הטריחוהו לגלול, אם משום שאינו אלא מגיד את עבודת היום, או מפני שאינו מוציא את הרבים ידי חובתם — לכך לא נאסר לומר בעל פה. ופסק המשנה-ברורה (מה סק"ג), שהדורש ברבים ומזכיר הרבה פסוקים מהתורה וקשה לו לחפש בכל שעה בחומש, מפני כבוד הציבור אפשר שיש לו להקל לומר הפסוקים על-פה. ועוד הביא שהגר"א נקט לעיקר כתירוץ האחרון של התוס'—ישנים. (ועוד צירף דעה זו להקל לענין אמירת תהלים — ע"ש בסק"ו). יש להעיר, לפי מה שכתב המשנ"ב (שם בסק"ז) עפ"י המגן-אברהם והגר"א, שכשמוציא אחרים ידי חובתם, לעולם אין לומר בעל פה, גם בדבר השגור ורגיל בפי כל — לפי זה אמירת 'ויכולו' בקידוש של שבת, צריך להקפיד לאמרה מתוך הכתב, שהרי מוציא בה את השומעים [ע' במשנ"ב רעא ס"ק מה]. וצ"ע בטעם מנהג העולם לאומרו בע"פ. ואפשר שסמכו שכל שאינו אומר דרך לימוד וקריאה בתורה אלא לשם מצוה אחרת, לית לן בה. וכעין שכתבו הראשונים ז"ל לענין פסוקי מלכויות וזכרונות ושופרות וקריאת ההלל, שכיון שאמירתן לשבח ולהזכרת ענינו של יום, אעפ"י שמוציא את הרבים, אומר על פה (עתורא"ש). תדע, שברכת כהנים מעולם לא שמענו לאמרה מתוך הכתב — אלא ודאי משום שהיא נאמרת בכרכה ולא בתורה (וכמו שכתב בספר אמת ליעקב — תבא. אם כי משם אין הוכחה לאופנים שבא להוציא אחרים ידי חובתם, כי אף לפי דעת החרדים שמצוה על הישראל להתברך, אין מצוותם באמירת הדברים עצמם אלא מצוותם לקבל הברכה).

לפי שאין גולגולין ספר תורה בציבור. וליתי ס"ת אחרינא וליקרי... תלתא גברי בתלתא סיפרי

ליכא פגמא, חד גברא בתרי סיפרי איכא פגמא' — הלכך כשצריכים לקרוא כמה פרשיות, כגון במועדים או בארבע פרשיות וכד'; במקום שיש יותר מספר אחד, מוציאים כמה ספרים. ויכולים לגלול האחד בעוד שקוראים הראשונה, להכינו לקריאה. (מגן אברהם קמ"ו סק"ו בשם הר"י לוי.) ויותר טוב כמו שנוהגים עתה, לגלול בשעה שאומרים הקהל פסוקי דזמרה, וכמו שכתב בדרכי משה. (משנה ברורה שם סק"ג).

וכשאינן שם אלא ספר תורה אחד, או שלא הכינו את הספר האחר, מאחר והקריאה מחויבת מתקנת חכמים, גוללים את הספר אף ביותר מכדי קריאת התורגמן, ויידחה כבוד הציבור. (שו"ת מהר"ם מרוטנבורג קעד (ואינו ממהר"ם); ריטב"א יומא סט; הגהות מרדכי — גטין תסב; שו"ת מהר"ל קפב; או"ח קמ"ג), וכמה טעמים נאמרו בדבר:

רק כאן לא גללו ולא הביאו ספר אחר, לפי שלא היה הכהן מברך על הקריאה שבחומש הפקודים, לפי שאיננה מעיקר קריאת היום, שהרי כבר קרא ב'אמור', ואינו אלא כמודיע לעם את עבודת היום. אבל קריאת חובה שמברכים עליה, ודאי אי אפשר לברך על קריאה שבעל פה, (עפ"י ריטב"א יומא סט, מהירושלמי. וראה סברא נוספת לקריאת הכה"ג בעל פה — במשך חכמה (חקת יט, כ) — לפי ששאר קריאתו מן התורה, וקריאה זו אינה אלא מדרבנן, לכך עשו הכר ביניהן. ע"ש). והוא הדין לקריאה מתוך ספר פסול (כהכרעת הפוסקים, דלא כהרמב"ם בתשובה), דינה כקריאה על פה. הלכך ציבור שיש לו ספר כשר וספר פסול, יקראו את שתי הקריאות בספר הכשר ויגללוהו, ולא יקראו בספר הפסול. (וכר יצחק ח"ב ב. וכו"ב כתב התשב"ץ (ח"א קלא. וע' או"ח רפב) לענין ס"ת שנמצא בו פסול במפסיר, שהואיל והעולה למפסיר מברך, אי אפשר לקרוא בס"ת פסול אלא יוציאו אחר).

טעם נוסף: אין טרחא דציבורא כל כך, כששוהין בין גברא לגברא. ודוקא בקריאת כהן גדול שהיתה באדם אחד, טורח הוא לציבור לשתוק ולצפות להמשך הקריאה (ראב"ה תקפו). עוד טעם: דוקא שם שכל ישראל מחכים לקריאה, ואין מוחלין על כבודם. מה שאין כן בבית הכנסת שאין שם רוב עם כל כך, מסתמא מוחלין על כבודם כדי לקיים קריאת המפסיר מתוך הכתב כפי התקנה. (מגן אברהם קמ"ד סק"ו, הביאו המשנ"ב בקיצור).

כפי הנראה המג"א לא ראה את מקור הדברים בריטב"א, ולכך תמה ונתן טעם מדעתו. שהרי הריטב"א עצמו שאל והסביר. ודאי שלפי טעם הריטב"א, אפילו אם הציבור ימחו ויאמרו שאינם מוחלים על כבודם — חייבים לגלול (ולהמג"א — צ"ע). והנצי"ב תמה על טעמו של המג"א, מנין שהיו כל ישראל ביום הכיפורים בקריאת התורה של הכה"ג, ומנין לחלק בין קהל מועט למרובה? והסביר שם בדרך אחרת.

משום פגמו של ראשון.

הוציאו ספר מהארון והוברר שאינו פתוח במקום הקריאה — ישנן דעות בין הפוסקים האם רשאים להחזירו לארון ולהוציא ספר אחר, כדי שלא יצטרכו הציבור להמתין בגלילה, או שמא יש לחוש לפגמו של ראשון ואסור. [ודעה ראשונה סוברת שאין פגם אלא אם כבר קרא בספר וממשיך לקרוא אותו אדם בספר אחר].

ודעביד כמר עביד דעביד כמר עביד. ואם הקהל אינו מקפיד על כבודו — ודאי אין להחזיר הספר. וברוב הקהילות בזמננו אין הציבור מקפיד על המתנה. ואולם אם הורה שם אחד להחזירה ויש לחוש למחלוקת ולבזיון, הרי זה כמו שהציבור מקפידין, שרשאים להחזירה. (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ב לו). משמע מתוך דבריו שמדין אין מעבירין על המצוות אין לחוש. [וכן יש ללמוד מדברי ערוך השלחן (רעד, ו), שאין שייך אין מעבירין' כשרוצה לבצוע רק מלחם אחד. וע' גם שמירת שבת כהלכתה (ח"ב פרק נה הערה פה). וה"ה לעניננו].

ולפי זה נראה שאם לא הוציאו הספר, אלא שהוא מונח בארון לפני הספר האחר, מותר להזיזו כדי ליטול את האחר, כי בכגון זה נראה שאין שייך לחוש לפגמו של ספר.

הוציאו ספר תורה של עדה אחרת, כגון ספר ספרדי בבית כנסת של עדת יוצאי תימן — אסור להחזירו ולהוציא אחר. ואין לפסול שום ספר שנכתב על פי מסורת מסוימת. וכן שמעתי שהורו מורי הוראה שבירושלים. (שו"ת החיים והשלום יו"ד א).

ז'אחר כך כל אחד ואחד מביא ספר תורה מביתו וקורא בו כדי להראות חזותו לרבים — משמע שזהו דבר נכון. ואפשר דוקא בספר תורה, שבזמן שהוא נאה הוא כבוד התורה ומוסיף רצון ללומדים, אבל מי שיש לו תפלין או ציצית נאים, אין ענין להראות חזותם לרבים. ופעמים שהצנע לכת עדיף. (חדושים ובאורים).

אפשר נהגו כן רק במקום הקדוש וביום הקדוש, שאין שם חשש גאווה והתנשאות, וכיו"ב כתבו המפרשים אודות מנהג המחולות בכרמים ביום הכפורים, שלכך נהגו כן ביום הקדוש כי אז אין חשש ליצר הרע], אבל בעלמא לא. וכידוע בספרים הרמו על המתפאר בעצמו על ידי מצוותו הנאה, 'אל תבואני רגל גאווה' ר"ת אתרג.

ז'קורא מתחילת אלה הדברים... ופרשת המלך וברכות וקללות — לפרש"י [דלא כהרמב"ם] מדלג על פרשת המלך וקוראה לבסוף. ואם משום שיש כאן דילוג בתורה בכדי שיפסוק התורגמן — אין למלך תורגמן. ונראה פירושו, אם לא היה מדלג פרשת המלך, היה ההפסק כשעובר מפרשה לפרשה בכדי שלא יפסוק התורגמן, הלכך אילו היה למלך תורגמן, היה ראוי שלא לדלג אעפ"י שמפסיק בענין אחר באמצע ענין המעשרות, אבל כיון שאין למלך תורגמן והרי בין כך צריך לשהות בשתיקה מועטת לעבור מפרשה לפרשה, עדיף לצרף פרשיות המעשרות אעפ"י שעל ידי כך תגדל שהות הדילוג. (עפ"י אהל משה; חדושים ובאורים, ע"ש).

ז'אי כתב רחמנא בחג הסוכות הוה אמינא אפילו יום טוב אחרון — פשטות הכוונה היא ליום שמיני עצרת, שקרוי בכל מקום בש"ס 'יום טוב אחרון'. ומשמע כאן שיום זה נקרא בתורה 'חג הסוכות' [ורק לענין פז"ר קש"ב נידון כרגל בפני עצמו]. ונפקא מינה לאוסר עצמו בימי 'החג' דהיינו חג הסוכות, נכלל באיסורו גם שמיני עצרת. וכן אפשר שאם הזכיר בטעות בתפילת שמיני עצרת 'חג הסוכות', אין צריך לחזור ולהתפלל. (עפ"י ט"ז תרסה, ע"ש. ויש חולקים על הדין האחרון — ע' שערי תשובה שם. וע"ע אגרות משה או"ח ח"ג צז).

(ע"ב) 'עומד מכלל דיושב...' — לא היה צריך לדיוק זה, שהרי מפורש בהמשך יושב וקורא, אלא אגב שהקשה לעיל גבי כהן גדול מדיוק זה, נקט גם כאן אותו דיוק. (תורא"ש)

'באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כלייה שהחניפו לו לאגריפס' — כי אמנם לא היה ביכלתם למנעו אבל היה להם לשתוק ולא לחזקו. כן פרשו התוס'.

עוד כתבו התוס' שבמקום סכנה, מותר לו לאדם להחניף לרשע. ואולם רבנו יונה כתב (בשערי תשובה קפה) 'זוה דבר כת החנפים. ענין הכת הזאת נחלק לתשעה חלקים; החלק הראשון החנף אשר הכיר או ראה או ידע כי יש עול בכף חברו וכי החזיק בתרמית... ויחליק לו לשון הרע לא פעלת און...'

כי באמור אליו החנף לפני בני אדם נך אתה בלי פשע, חלל ובוה דת ודין. וחייב האדם למסור עצמו לסכנה ואל ישיא את נפשו עון אשמה כזאת. ואמרו רבותינו על ענין אגריפס... אף כי היושב על המשפט אין לו לפחד מאנוש ימות שנאמר לא תגרו מפני איש'. (אפשר טעמו משום שאסור לו לאדם להציל עצמו מסכנה על ידי פעולת חילול השם. והרי בחנופה הוא מחלל את השם שמראה שבשר ודם יראו עליו יותר ממורא שמים).

ואין אדם יכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך' — ע' רש"י. עוד יש לפרש לפי הענין: כיון שרבו החנפים המצדיקים מעשיהם של אנשי רשע, ורבו האומרים לטוב רע ולרע טוב, האמת נעדרת והדעת מתעוותת, ואין הבריות יודעות להבחין בין מעשים טובים לרעים, ולמדוד זה מול זה. גם האדם עצמו כבר הטעוהו החנפים והוא סבור שמעשיו טובים, ולכך אם יאמר לו חברו מעשי טובים ממעשיך — לא יתקבלו דבריו. (ע' במאירי; מהרש"א; מהר"ץ חיות).

והנצי"ב כתב: שני מושגים יש, 'חונף' ו'חנף'; החונף הוא מחניף לאחר, והחנף הוא שמחניף את עצמו לעיני כל ומשבח בצביעותו את עצמו ואת מעשיו הרעים. ועל זה אמרו להלן 'כת חנפים' אין מקבלים פני שכינה. לפיכך משרבו החנפים ורבתה הצביעות, אין אדם יכול לומר לחברו מעשי גדולים ממעשיך, כי לרוב הצביעות והשקר, אנשים אינם מאמינים לכל הנאמר. (וע' בספר צדקת הצדיק (רסד) שבכלל 'חנפים' — המחשיב עצמו לטוב ואינו כזה. והם להפך מכת 'לצים' האומרים לטוב רע).

'מותר להחניף לרשעים בעולם הזה' — ודוקא במקום שאין חלול השם (מאירי). ולרשעים דוקא, שמה יגמלוהו רעה, ואף עלול לבוא לידי סכנה מחמתם, אבל לכשרים — אסור. (עפ"י מאירי; קרן אורה; בן יהודע)

'כל אדם שיש בו חנופה... ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת' — כי גם תפלתו נחשבת כאילו היתה חנופה, כי אין תפילה אלא מעומק הלב, ואין עומק הלב למחניף, כי דבריו אינם אלא מן השפה ולחוץ. (מהר"ל)

'כל אדם שיש בו חנופה, אפילו עוברין שבמעיי אמן מקללין אותו... ואין 'לאום' אלא עוברין... — רצה לומר, ראוי הוא שאפילו הם יקללוהו. ונקט עוברים, לומר אף על פי שאינם בני ערבות, אפילו הכי מקללין. ודרש 'לאום' כמו 'לאם', שבהיותו עובר הוא מבורר לאמו. (בן יהודע). [ולכן הגויים, שאין להם יחוס לאב אלא לאם (כמו שאמרו בכמה מקומות), קרויים 'לאומים'. וגם העובר, כל עוד לא נולד, הרי הוא כירך אמו ולא יתייחס אחר אביו אלא מן הלידה (מהרש"א). ויש להעיר ממה שדנו האחרונים להוכיח ממגילה יג ועוד, ששם 'אב' חל כבר משעת עיבור ושם 'אם' משעת לידה ואילך. ע' זכר יצחק ד; פוקד עקרים עמ' 25; דובב מישרים ח"א כו].

עוד נרמז בזה, אפילו עוברים שבמעיי אמן מקללים אותו — כי נזקה של החנופה הולך ומשפיע לדורות, לא לשעתה בלבד. (עפ"י דרשות בית ישי)

הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל נשאל (אגרות משה או"ח ח"ב נא) על אודות רופא יהודי מפורסם, שרבים צריכים לו והוא איש גומל חסד ורחמן ובעל צדקה באופן מיוחד, ומטיב רבות לבני קהילתו, אבל הוא נשוי לנכרית ועובר עבירה — האם מותר לקהל לכבדו בכיבודים מסוימים בבית הכנסת, כפתחת הארון וכדומה?

והאריך לזון בהגדרת איסור חנופה לרשע. והוכיח ובאר שבגמרא אין מפורש איסור חנופה אלא בכגון שמשתמע על ידי החנופה איזו הסכמה מסוימת למעשיו הרעים של הרשע, אף כי בדרך עקיפה ולא מפורשת. אבל לשבחו בענינים שאין להם שום שייכות למעשיו, לא ברור כלל שאסור הדבר. כגון לשבחו על יפיו וחכמתו בענינים דעלמא, אף בתוספת הגזמה מועטת, [שאם אין שום הגזמה, ודאי מותר לשבחו בדבר שהוא אמת, מלבד בעכו"ם משום 'לא תחנם']. אמנם גם מחנופה שכזו יש להתרחק, ואולי אין זה אלא בגדר מעלה יתרה ולא מן הדין.

ולכן התיר לכבדו בדבר מה [כבפתיחת הארון, ולא לעלות לתורה וכד'] משום צורך גדול של הקהל. (גם מתוך דברי המאירי מתבאר שכל מה שדיברו כאן בגנותה של החנופה, המדובר על שבח מעשים מקולקלים, שמביא לחילול השם וגורם לאחרים להיגרר אחר הרשע.

ואולם במש"כ האג"מ שמותר לשבחו בדבר שהוא אמת ושאנו שייך למעשיו — לכאורה קשה מלהלן מב: 'מכאן שאסור לספר בשבחן של רשעים. ולא לפתח ביה כלל...'. ואם כי למדו שם מגלית שהיה נכרי, לכאורה משמע בסתמא על כל רשע. ושם מיירי בשבח גבורה, ולא במה ששייך למעשיו. אך אמנם כבר העירו (ע' ב'אומר השכחה' שם) שהפוסקים לא הביאו זאת. ונראה מזה שהבינו שהמדובר רק בנכרים, וכבר נפסק שאסור לספר בשבחן משום 'לא תחנם' (רמב"ם הל' ע"ז י, ד; טשו"ע יו"ד קנ"ד, יד). תדע, שהרי בגמרא הובא איסור 'לא תחנם' לענין נוי בלבד, כמשמעות 'חן' שבפסוק, ומה זה שהוסף הרמב"ם 'קל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיהבב דבר מדבריהם' והלא אין דרכו להביא דבר שאינו מפורש בגמרא — אלא שדבריו הם של דברי הגמרא הללו, אסור לספר בשבחן של רשעים. וכן משמע במהרש"א ובקרבן אורה שם, דמיירי בעכו"ם. וע"ע במובא בערכין יד).

'כל המחניף לחבירו סוף נופל בידו... שנאמר ויאמר ירמיה לחנניה אמן בן יעשה ה'...' — והיכן מצאו חז"ל בזה חניפה, הלא פשוט שאמירת ירמיה 'אמן בן יעשה ה' היתה קדושה בתכלית הקדושה, כי ודאי היה צריך להתפלל 'אמן בן יעשה ה'', וחלילה וחלילה שהיתה בזה חניפה; אלא שהיתה הטענה עליו בזה שהתנועה היתה חזקה קצת יותר מדי. וראינו מזה עד כמה הוא דקות התנועות, ועד כמה קשה לכוין להם, עד שירמיה הנביא בהחטיאו את הדקדוק בתנועה קלה כבר נענש על זה. (מתוך דעת חכמה ומוסר ח"א פ. ועע"ש ח"ג ט).

לשון ודקדוק

'חזן הכנסת' — רש"י מפרש בכל מקום — שמש המשמש את הציבור ומשגיח על עניני בית הכנסת (ע' ברכות נג. שבת לה. מכות כב. ועוד). והוא אינו השליח-ציבור העובר לפני התיבה. (רש"י תענית טו: ומדברי רש"י בשבת יא. נראה שחזן הכנסת היה המקרא בתורה).
אולם 'חזן' סתם, מצאנו בכמה מקומות שהכוונה לשליח ציבור העובר לפני התיבה (ע' רש"י ברכות לד. ותענית טו: ואולם רבנו תם (בתוס' ברכות לד. ובאו"ז ח"ב תיא) כתב שהמפרשים 'חזן' שליח ציבור — טועים).
גם נמצא 'חזן' במשמעות משגיח ומשמש, לא רק בבית הכנסת, אלא בבית הספר או בבית דין — 'חזן רואה היכן התינוקות קוראים' (משנה שבת א, ג וע"ש ברש"י. ואפשר שאותו שמש שבבית הכנסת היה גם המלמד לתינוקות, שגם הם למדו בבית הכנסת, כמבואר בכמה מקומות); 'ולמחר משכימין לבית דין, החזנין קוראין...'. (תוספתא סנהדרין ט, א). 'החזנין זורקין אותם לפניהם' (משנה סוכה ד, ד). וכן יש 'חזן דמתא' — שומר העיר (בב"ב צג:).

ומשמעות המלה — פרש ב'הערוך' (ערך 'חזן') — מלשון 'חזה', שהוא המביט והמפקח על כל הנעשה. (ורייב"ן במכות כב: כתב 'לא שמעתי בו שום משמעות'. ואפשר שזהו מפני שגם העובר לפני התיבה נתכנה כן, ואין בו ענין השגחה ופיקוח).

דף מב

'ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה...' —

אף על פי שיש בידם תורה ומעשים טובים ויש להם חלק לעולם הבא, אינן מקבלות פני שכינה להסתכל באספקלריא המאירה. (יד רמה סנהדרין קג. וע"ע 'בית אלקים' להמב"ט שער התשובה, א; גליוני הש"ס סנהדרין שם).

'וראו, כי מעלה עליונה ונשגבה יש בין תמים לבלתי תמים — זהו רואה פני שכינה, ולכך אמרו: ארבע כיתות חשמ"ל אינם רואים פני שכינה — והוא הטעם, היותם בלתי תמימים, דבכל אנשים אלו ליכא תמימות, ולכך אינם יכולים לראות פני שכינה, רק השכינה הולכת אחריהם. ובעו"ה עבירות הללו דשים ברגליהם ואינם שמים על לב עונש גדול שיש בזה'. (מתוך יערות דבש ח"ב דרוש יב ד"ה וראו).

עוד בענין ד' כתות — ע' בהרחבה בשלה"ק שער האותיות ערך 'שתיקה'.

'הכניסה לרע הוא על ידי ליצנות, כמו שאמרו ז"ל ביומא (לה) הבא ליטמא פותחין לו, מקרא דאם ללצים הוא יליין — מבואר דלץ הוא הביאה והכניסה לכל מיני טומאה, והוא יליין פירושו כמו שאמרו בזהר (ח"ב קפד: וח"ג צב:) דכמו שמתעורר למטה כך לעומתו למעלה. והלץ, מלמעלה גם כן מתלוצצים ממנו, פירוש מראים לו כאילו יש להתלוצץ באמת מאותו דבר, וזהו 'פותחין לו' — שנותנין לו פתח להתלוצץ, וזה באמת ליצנות ממנו, כי הרי באמת אין מקום כלל להתלוצץ מאותו דבר.

והם מארבע כתות שאין מקבלין פני שכינה — פירוש, המעכבים והמבלבלים המחשבה בתפלה ובעת רצונו להדבק בו יתברך במחשבות זרות, והם ארבעה כחות שבלב המכונים בזהר 'אבא' ו'אמא' 'דכר' ו'נוקבא' כנודע, והם ברע ראשית תיבות חשמ"ל. חנפים — הוא האומר לרע טוב (ובכלל גם כן על עצמו מחניף ומחשיב עצמו לטוב). ולצים — הוא הראשית, האומר לטוב רע, וראשית גויים עמלק, שהוא לץ... הוא הראש לשבעה עממין... ולכך נאמר בו תמחה, כי בכל מדה רעה יש בכללו טוב שהרי נקבע גם כן בישראל, ומצד הטוב הם חסידי אומות העולם שיש להם חלק לעולם הבא, ואז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכס אחד, כי גם אותם כחות ישתיירו גם לעתיד, מה שאין כן הטוב שבליצנות הוא ליצנותא דעבודה זרה, אבל לעתיד לבא כשיתבטל היצר הרע מעולם... ואין מקום לע"ז, אין מקום לליצנות כלל, ואין בו השארה לעולם הבא כלל והפיכת שפה ברורה אלא רק 'תמחה'...'. (מתוך צדקת הצדיק רסד)

'... לא כמו שמורגלים שלצנות הוא ההתלוצצות וההלעגה שמלעיג, ההתלוצצות וההלעגה

- א. יש אומרים עפ"י הירושלמי, לסיים בברכת 'הא-ל הוודאות' (עפ"י רא"ש; טור). ועתה מסיימים כן בלא הזכרת השם, 'ברוך א-ל הוודאות' (שלחן ערוך). ישנן נוסחות נוספות בירושלמי לאמירה זו.
- ב. כתב בספר חדושים ובאורים: משמע שאף מי שאינו בקי ויוצא ידי חובתו בשמיעת חזרת הש"ץ, גם כן אומר מה שהעם אומרים. ואפשר שצריך לסיים קודם הש"ץ כדי שישמע סיום הברכה.

דף מ

סד. מדוע אין הכהנים רשאים לעלות לדוכן בסנדליהם?

- זו אחת מתשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי, אין הכהנים רשאים לעלות בסנדליהם לדוכן. חכמים סברו לומר שהטעם הוא משום כבוד הציבור, ודחה רב אשי ואמר שמא נפסקה לו רצועה בסנדלו ומהדר לקשרה, ובתוך כך לא יספיק לעלות לדוכן, וילעיוזו עליו לומר בן גרושה ובן חלוצה הוא.
- א. יש מתירים לעלות בנעלים גבוהות המגיעות עד לברך ('בתי שוקים'), ויש מחמירים בשל עור, אפילו אין בהם רצועות, שלא חילקו חכמים. אך בשל בד מותר אפילו הן מחופות עור. (עפ"י שו"ע ורמ"א ומשנ"ב או"ח קכה, ה). ומכל מקום מגפיים או ערדלים שרגילים לילך בהם בבוץ ובטיט אין להקל, משום כבוד הציבור (עפ"י פרי חדש. יש להעיר שהריא"ז בפסקיו נקט הטעם שאין לעלות בסנדל מפני כבוד הציבור).
- ב. כתבו האחרונים שבזמן הזה אין נכון לעלות לדוכן יחף, שזהו דרך גנאי, כי אין רגילים לעמוד כך לפני גדולים, אלא יש לכהנים לעלות בגרבים של בגד. וכן המנהג (משנ"ב שם).
- ג. גם כאשר אי אפשר להסיר המנעלים מסיבה כלשהי, אין הכהן עולה לדוכן. ואף על פי שעלולים להלעיוז עליו משום שאינו עולה [אפילו אם נצריכו לצאת מבית הכנסת כדברי הט"ו], מכל מקום אם יעלה במנעלים שלא כדרך הכהנים, הרי זה דבר חריג ומשונה ויסתכלו בו העם ולא יכונו לברכה.
- אבל מסתבר שטעם זה שייך רק למי שיש לו מומין ברגלו וכד', שמתוך שהוא עולה עם נעלים, ניכר שהוא בעל מום ויבואו להסתכל בו, אבל בלאו הכי לא. ולפי זה כאשר ידוע בעירו שיש לו מומין ברגליו, או כגון שידוע לכל שהוא קטוע רגל ויש לו רגל תותבת, יש להתיר לעלות במנעלים [שהרי אם יסירם, יהא ניכר לכל השינוי שברגלו]. ויראה ללבוש מנעלים של גומי שאין בהם רצועות, אם אפשר. (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ב לב).

דפים מ — מא

סה. סדר קריאת התורה וברכות של כהן גדול ביוהכ"פ — כיצד?

- חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנה לו לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנה לסגן, והסגן נותנה לכהן גדול, וכה"ג עומד ומקבל וקורא. והיכן הוא קורא — בעזרה. ופירש רב חסדא: עזרת נשים. רבי אליעזר בן יעקב אומר: בהר הבית.
- לאחר שקרא הכהן הגדול מתוך הספר בפרשת אחרי-מות ובאך בעשור שבסדר אמור, גולל ספר תורה

וקורא ובעשור שבחומש הפקודים בעל פה. וטעם הדבר, כי אין גוללים ספר תורה בציבור, מפני כבוד הציבור. וגם אין מביאים ספר אחר — משום פגמו של ראשון כשקורא אדם אחד בשני ספרים (רב הונא בר יהודה), או משום ברכה שאינה צריכה (ריש לקיש).

וכיון שקורא על פה, אומר בגלילתו את הספר 'יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן' — כדי שלא להוציא לעז על ספר תורה שהוא חסר אותה פרשה.

א. מדברי רש"י והרמב"ם משמע שאינו רשאי להתחיל לקרוא עד שיגיע השעיר המשתלח למדבר. ויש ראשונים שנראה שחולקים על כך (ע' במכתבים שבסוף חדושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם. וראה בהרחבה בספר 'חונן דעה' יומא סח).

ב. יש סוברים שקריאת כהן גדול בפרשת יום הכפורים מדאורייתא (ערש"י ותו"י יומא סח): ויש אומרים שתקנת חכמים היא (ע"ע קרית ספר עבודת יוה"כ ג; תוס' יום טוב).

לאחר הקריאה מברך שמונה ברכות:

על התורה — כדרך שמברכים בבית הכנסת (ברכה שלאחריה. (רש"י). ומלבד זאת מברך ברכה שלפניה קודם קריאתו. והחשיב שתי אלו כאחת (תורא"ש).

ועל העבודה — 'רצה ה' אלקינו... בא"י שאותך לבדך ביראה נעבוד'.

ועל ההודאה — 'מודים אנחנו... בא"י הטוב שמך ולך נאה להודות'.

ועל מחילת העון — 'מחול לעוונותינו... בא"י מלך מחול וסולח...'

מרש"י משמע שפותח הברכה ב'אתה בחרתנו...'. (וכ"מ ברמב"ם). ויש אומרים שמתחיל 'סלח לנו...' ככתפילת יום חול. (עפ"י תפארת ישראל).

ועל המקדש — מתפלל על המקדש וחותרם 'ברוך אשר בחר / שבחר במקדש' (רש"י). והרמב"ם כתב: 'בא"י שוכן בציון'.

ועל ישראל — '... הבוחר ב(עמו) ישראל'. (ערש"י ורמב"ם).

ועל הכהנים — מתפלל על הכהנים וחותרם 'ברוך שבחר בזרעו של אהרן' (רש"י). והרמב"ם כתב: 'בא"י מקדש הכהנים'.

ועל שאר התפילה — 'רנה תחינה בקשה מלפניך על עמך ישראל שצריכים להושע' וחותרם ב'שומע תפילה'.

א. לפנינו הגירסה 'ועל ירושלים בפני עצמה. והשאר תפילה', ונראה לגירסה זו ששמונה ברכות אינן כוללות את התפילה שבסוף.

ב. בתוס' רי"ד (ביומא) כתב להסתפק האם מזכיר את השם ככתבו בברכות אלו אם לאו.

דף מא

10. א. האם מותר לדלג בקריאת התורה ובנביא?

ב. האם אפשר לקרוא בכמה ספרי תורה בציבור ואין לחוש לפגמו של הראשון?

א. מדלגים בנביא ואין מדלגים בתורה. ודוקא בשני ענינים (שהדילוג עלול לבלבל, ודברי תורה הם אזרות עונשים ומצוות, וצריך שייכנסו בלב השומעים), אבל בענין אחד מדלגים אף בתורה. כאן וכאן אין מדלגים אלא למקום סמוך, בכדי שלא יפסיק התורגמן, (שאין זה כבוד הציבור לישב דומם ולהמתין).

אין שם אלא ספר תורה אחד, וצריך לקרוא בשתי פרשיות רחוקות — גוללים, ויידחה כבוד הציבור. (פוסקים). וכשיש שם שני ספרים אין לגלול אלא מוציאים שניהם, ואפשר לגלול הספר השני ולהכינו בעת הקריאה בראשון (מג"א קמד סק"ו), וטוב יותר כמו שנוהגים עתה, להכינו בפסוקי דזמרה. (עפ"י משנה ברורה שם).

גם מביא אין מדלגים אלא באותו נביא, מלבד בתרי עשר, אפשר אף מביא לנביא, ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לפתיחתו, (כלומר דילוג לאחור. רש"י ותוס').

ב. קוראים ביותר מספר אחד בציבור, כגון ראש חדש טבת שחל להיות בשבת — מביאים שלש תורות וקוראים אחת בענינו של יום ואחת בשל ראש חדש ואחת של חנוכה. ואין שייך פגם לספר ראשון אלא כשאדם אחד קורא בכמה ספרים, אבל כשאדם אחד קורא בכל ספר — לא.

סו. א. קריאת פרשת המלך מקץ שבע שנים — כיצד?

ב. האם רשאי המלך למחול על כבודו?

ג. האם אגריפס המלך היה כשר למלכות?

א. מוצאי יום טוב הראשון של חג בשמינית, מוצאי שביעית, (תוקעים בחצוצרות בכל ירושלים כדי להקהיל את העם. רמב"ם חגיגה ג,ג), עושים למלך בימה של עץ בעזרה, כלומר עזרת נשים, והוא יושב עליה. חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנה לראש הכנסת וראש הכנסת נותנה לסגן והסגן נותנה לכהן גדול וכה"ג נותנה למלך. והמלך עומד ומקבל וקורא כשהוא יושב. אגריפס המלך קרא עומד ושבוהו חכמים. וקורא מתחילת אלה הדברים עד שמע, שמע, והיה אם שמע, עשר תעשר, כי תכלה לעשר ופרשת המלך, וברכות וקללות — עד שגומר כל הפרשה.

ומברך אותן ברכות שמברך הכהן הגדול ביום הכפורים אלא שנותן של רגלים תחת מחילת העון.

א. מפרש"י משמע שמדין תורה זמן המצוה ביום טוב ראשון של חג אלא משום עשיית הבימה

אי אפשר לכך דחוהו. והתוס' תמהו על כך ונקטו שמעיקר הדין זהו זמנו, במוצאי

יו"ט ראשון, שנאמר בבא כל ישראל — משמע בהתחלה, ונאמר במועד — משמע בתוכו.

(וכן יש לדייק מדברי הרמב"ם. אג"מ ח"ח קדשים סה,ז). ובטורי אבן (במגילה ה) כתב שעד חצי הרגל

זהו זמן המצוה אלא שזרזים מקדימים.

יום הקהל שחל בשבת — דוחים המצוה ליום הבא (עפ"י מגילה ה).

ב. הרש"ש העיר שמסתבר שמצות הקהל היתה ביום. ואפשר שרק את הבימה עשו בלילה.

וצ"ע. (ח"ב).

ג. שנת היובל היא מוצאי שמיטה — קוראים בה. ושוב קוראים מקץ שמונה שנים, במוצאי

השמיטה הבאה — לפי מה דקיימא לן (רמב"ם שמיטה ויובל י,ז) שנת יובל אינה עולה

למנין השמיטין (עפ"י טורי אבן ר"ה ט).

ד. בספר מנחת חינוך (תריב,ב) צדד שאם אין מלך בישראל, אפשר שהמצוה לקרוא על ידי

הגדול שבדורו. (וכן נטה בח"ב).

הגאון האדר"ת נסתפק במלכי בית חשמונאי שמלכו באיסור [לפי שאינם מזרע דוד], האם

יש להם דין 'מלך' לקריאה, הואיל ומלכו ברשות כל ישראל, אם לאו.

ה. נסתפק המנחת-חינוך (תריב,ג) אם היה עיכוב כלשהו לקרוא במקום המקדש, אם כשר לקרוא

במקום אחר בירושלים.

ו. התוס' נקטו שאין בימה מעכבת. והט"ו (תרסח) נקט [בישוב דברי רש"י] שהיא הלכה למשה מסיני. ובספר חדושים ובאורים צדד משום שנאמר נגד כל ישראל — שכל העם יראוהו. ויש סוברים שאין הבימה מחויבת אלא עשאה לכבודו של מלך (עפ"י שירי קרבן על הירושלמי מגילה א,ד. וע' שו"ת דובב מישרים ח"א סוס"י נב).

ז. כתבו התוס' שהיו בונים הבימה מלפני יום טוב מפורקת, ובחולו של מועד היו מחברים הפרקים, ואם לא בנו מקודם — נראה שבנינה לא היה דוחה חולו של מועד. ומלשון הרמב"ם יש לדייק שהיתה הבימה מתוקנת לגמרי במקום אחר, והיו מביאים אותה במוצאי יום טוב. (כן דקדק באגרות משה ח"ח קדשים סה,י).

ח. לפרש"י מדלג על הסדר הכתוב ואינו קורא פרשת המלך אלא לבסוף, לאחר ברכות וקללות. ואילו הרמב"ם (חגיגה ג,ב) כתב שקורא מעשר תעשר על הסדר עד סוף ברכות וקללות, עד מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב.

ג. אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר שום תשים עליך מלך — שתהא אימתו עליך.

ואמרו בגמרא שבדבר מצוה מותר למלך למחול על כבודו, כגון אגריפס המלך שקרא בספר התורה מעומד ולא רצה לישב, ושבוהו חכמים על כך. וכן אמר רבי יהודה, אם רצה המלך לחלוץ וליבם — זכור לטוב, כי בדבר מצוה מותר לו למחול על כבודו (עפ"י סנהדרין יט).

א. חכמים חולקים על רבי יהודה וסוברים שאין המלך חולץ. וכתב הר"ן (בהדושי לסנהדרין) שלא חלקו חכמים אלא לענין לבנות עצמו, שאינו רשאי אפילו בדבר מצוה, אבל בכגון עמידה בקריאה מודים שרשאי למחול. (וערש"א שם). גם יש לחלק בין מצוה פרטית כגון חליצה, לעמידה לכבוד התורה שהכל חייבים בה בכל עת (חדושים ובאורים).

ב. כתבו התוס' לחלק בין מצוה שבין אדם למקום, שמחל על כבודו מפני כבוד התורה וכבוד השכינה, ובין מצוה ששייכת לאדם אחר, כגון לחלוק כבוד לכלה ולתלמיד חכם, שכיון שגם הם חייבים בכבודו ובמוראו של מלך, אין המלך רשאי למחול על כבודו בשבילם.

ג. אגריפס המלך מזרע הורדוס היה, ממשפחת עבדים, ולכך פסול היה למלכות. ואף על פי שאמו היתה מישראל, אינו כשר להיות מלך.

א. רש"י פירש משום זילות אינו ראוי להיות מלך, כי היה ממשפחת עבדים. והתוס' חלקו וכתבו בשם ר"י שדין תורה הוא זה, שהקפיד הכתוב על המלך שיהא אביו ואמו מישראל (מקרב אחיך. בניגוד לשאר מיני שררות שאם היתה אמו מישראל — כשר). וכן דעת כמה ראשונים (ע' קרן אורה יבמות מה — בדעת הרשב"א והגמ"ו).

והרמב"ם (מלכים א,ד), כתב בן גרים אינו כשר למלכות אבל אם היתה אמו מישראל — כשר. (וכ"כ התוס' ביבמות ועוד). וכתב הכסף-משנה, הוא הדין אם היה אביו מישראל כשר, ורחבעם בן שלמה יוכיח שהיתה אמו גיורת עמונית. וכבר כתב כן הרמב"ן יבמות מה. לכאורה שיטתם כרש"י. אך אפשר שאף התוס' לא אמרו אלא בעבד או גוי הבא על בת ישראל, אבל גר שנשא בת ישראל או ישראל שנשא גיורת, 'מקרב אחיך' הוא. (כן צדד החזון-איש

אה"ע טו, יח).

ולכל הדעות אפשר שאם אביו ואמו מישראל, אעפ"י שאם אביו גיורת — כשר. (כן נראה שהניח כדבר פשוט הנודע-ביהודה חו"מ א. וכו"כ החזו"א שם. ואולם בהגות חשק שלמה על הנוב"י חולק).
ב. יש מי שנסתפק לומר שדין זה הוא לכתחילה בשעת המינוי, אבל אינו מעכב. ולכך מלך בן מלך אעפ"י שאינו כשר, כבר ירש את המלכות (ע' קובץ הערות יבמות, שנה). ואף אם הוא דין המעכב, יש צד לומר שהוא דין במינוי ובשימה ('שום תשים... מקרב אחיך') אבל מלך בן מלך כשר אפילו אינו מקרב אחיך, ובלבד שכשמינו את אביו או זקנו, היו הם כשרים [כגון רחבעם, לאפוקי אגריפס]. (עפ"י נודע ביהודה קמא חו"מ א. וכן מובא בחדושי חת"ס על המצוות — נדפס בסוף חדושי כתובות. וע' גם בשעורי ר' שמואל ב"ב ד.).

דפים מא — מב

סח. אלו מאמרים הובאו בסוגיא בגנות חנופה ובעונשיה?

אמרו, באותה שעה שהחניפו ישראל לאגריפס המלך, נתחייבו שונאי ישראל כליה. (ובירושלמי אמרו, הרבה חללים נפלו באותו יום שהחניפו לו).
אמר רבי שמעון בן חלפתא: מיום שגבר אגרופה (= כחה) של חנופה, נתעוותו הדינים (וי"ג: הדיינין) ונתקלקלו המעשים ואין אדם יכול לומר לחברו מעשי גדולים ממעשיך.
דרש רבי יהודה בר מערבא ואיתימא רבי שמעון בן פזי: מותר להחניף לרשעים בעולם הזה... (במקום שאין חלול השם. ולכונה שלא יזיקוהו. מאירי).
אמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו חנופה, אפילו עוברים שבמעיי אמם מקלים אותו...; נופל בגיהנם...; כל המחניף לחברו סוף נופל בידו, ואם אינו נופל בידו נופל ביד בניו ואם אינו נופל ביד בניו נופל ביד בן בנו...; כל עדה שיש בה חנופה — מאוסה כנדה...; לסוף גולה...
אמר רבי ירמיה בר אבא: ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה, כת ליצים וכת חניפים וכת שקרים וכת מספרי לשון הרע...
א. לדעת כמה ראשונים איסור חנופה הוא לא דאורייתא גמור, ולא תחניפו את הארץ (יראים נה (רמח); בה"ג, לאו קסז; ר"ש בן גבירול באזהרותיו — מובא בפתיחה להפץ חיים, לארין).
ב. כתבו התוס' (ובמובא במגן אברהם סוס"י קנו) שבמקום סכנה מותר להחניף לרשע. ובשערי תשובה לרבנו יונה (קפה) כתב 'חייב האדם למסור עצמו לסכנה ואל ישיא את נפשו עון אשמה כזאת'.

פרק שמיני; דף מב

סט. מהם דברי הכהן אל העם היוצא למלחמה?

כהן משוח מלחמה — ממונה לשם כך ונמשח בשמן המשחה מדבר אל העם פעמיים, אחת בספר ואחת במלחמה. בספר מה הוא אומר, שמעו דברי מערכי מלחמה, מי ראוי לחזור ולילך לביתו. במלחמה הוא אומר, שמע ישראל, אתם קרבים היום למלחמה על איביכם — לא על אחיכם שאם תפלו בידם